

**РОЛЬ ЮНЕСКО ТА РАДИ ЄВРОПИ У ФОРМУВАННІ СТРАТЕГІЧНИХ НАПРЯМКІВ
РОЗВИТКУ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ**

Постановка проблеми у загальному вигляді... В умовах створення єдиного європейського освітнього простору, загострюється необхідність пошуку спільних шляхів у розвитку національних систем освіти дорослих. Тому, на формування освітньої політики у цій галузі великий вплив мають міжнародні організації, які хоча мають тривалу історію, проте, активізація їх розвитку, підвищення їх значення у вирішенні світових проблем відбувалося після Другої світової війни, коли було створена ООН та її спеціалізовані інституції. Надзвичайно вагомими для міжнародної співпраці, у тому числі в освіті дорослих, є заснування таких наднаціональних, міждержавних організацій, як ЮНЕСКО та Рада Європи. Їх діяльність спрямована на досягнення органічного поєднання глобальних, національних та регіональних тенденцій з врахуванням соціально-економічних, соціально-культурних, політичних змін у різних сферах суспільного розвитку країн Європи. Тому, дослідження їх Діяльності у галузі освіти дорослих є актуальним для подальшої розробки стратегії та концепції освіти дорослих в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Теоретичному осмисленню різних аспектів діяльності міжнародних організацій присвячені роботи провідних

вчених, керівників та експертів програм та проектів з освіти дорослих таких, як САвведутто, Ж.Богар, П.Домінічі, Ж.Жіффара, Д.Мертенс, М.Остіні та ін. Цікавими є дослідження Г.В.Веремейчик, С.Г.Вершловського, Н.П.Літвінової, В.І.Подобеда, Є.В.Онушкіної та ін. Проте, системних досліджень з цієї проблеми майже не проводилося.

Формування цілей статті... Метою нашої статті є вивчення, аналіз та узагальнення діяльності провідних міжнародних організацій - ЮНЕСКО та Ради Європи стосовно формування стратегічних напрямів розвитку освіти дорослих.

Виклад основного матеріалу дослідження... Систематична робота у галузі освіти дорослих розпочалася із заснуванням у 1951 році Інституту освіти ЮНЕСКО основними завданнями якого, були проведення досліджень стосовно освіти дорослих і неперервної освіти та розширення програм грамотності дорослого населення; вивчення потенціальних можливостей неформальної освіти у контексті концепції освіти впродовж життя; підтримка взаємодії та партнерства суб'єктів освіти дорослих. За піввіковий період існування даної організації було проведено понад 400 міжнародних конференцій, симпозіумів, зустрічей, семінарів, круглих столів, творчих майстерень, курсів, які є дієвим інструментом досягнення угод та обговорення актуальних проблем. Найбільш значущими подіями, які сприяли формуванню основних напрямів розвитку освіти дорослих у світовому контексті стали п'ять міжнародних конференцій з освіти дорослих.

Якщо перша міжнародна конференція, яка відбулася у 1949 році у данському місті Ельсинорі (прийняло участь 27 країн) була присвячена визначенню значення та ролі освіти дорослих у соціально-економічному розвитку країн, формуванню цілей освіти дорослих, які здебільшого фокусувалися на освіті для робочих та для роботи, для дозвілля, ролі університетів, то Монреальська конференція 1960 року акцентувала увагу на міжнародних перспективах розвитку освіти дорослих, визначенню змісту, методів, форм та механізмів організації освіти дорослих та заклала основи для підготовки педагогів для освіти дорослих, для інтенсивного розвитку освіти дорослих у світі [7].

Наступна конференція пройшла у 1972 році у Токіо. Спираючись на підготовлені документи ЮНЕСКО «Ретроспективне міжнародне дослідження освіти дорослих» та «Освіта дорослих у контексті неперервної освіти», на конференції вирішувалося питання, «яким чином освіта дорослих може зробити свій внесок у процес демократизації та оновлення освіти, в економічній, соціальній та культурній розвиток нації, розвиток особистості, допомогти злагоді та співпраці між народами» Важливим висновком конференції стало усвідомлення того, що освіта дорослих є важливою складовою системи неперервної освіти та «інтегральним фокусом всієї освітньої системи» [9, С.11].

Особливе значення у реалізації рекомендацій трьох Міжнародних конференцій освіти дорослих мали Рекомендації Міжнародних конференцій по народній освіті стосовно доступу жінок до освіти; про можливості надання освіти населенню у сільській місцевості; про поширення грамотності та про освіту дорослих; Доповідь Міжнародної комісії з розвитку освіти (Е.Фор «Вчитися, щоб бути: світ освіти сьогодні та завтра», 1972 р.); та Рекомендації дев'ятнадцятої сесії Генеральної конференції ООН з проблем освіти, науки та культури, яка відбулася у Найробі у 1976 році. Саме у Найробі було дано чітке визначення освіти дорослих, сформульовано її цілі, стратегії та принципи [7].

Це дало змогу до проведення четвертої міжнародної конференції у 1985 році у Парижі проаналізувати стан розвитку освіти дорослих у країнах світу з метою визначення позитивного досвіду щодо функціонування системи освіти дорослих та виявити негаразди у цієї сфери освіти. У фінальному звіті підкреслювалося, що освіта дорослих починає займати належне місце у системі неперервної освіти багатьох країн. Якщо на Монреальській конференції ще зазначалося, що паралельно існує дві системи: формальна освітня система та система освіти дорослих, то впродовж 60-70 років ХХ століття відбувалася поступова їх інтеграція. Проте, питання неперервності освіти дорослих та законодавче її забезпечення залишаються актуальними дотепер та потребують поєднання зусиль задля їх вирішення. Великим позитивом та рушійною силою розвитку освіти дорослих конференція визнала міжнародну співпрацю між країнами у цій галузі та наголошувала на її розширенні [6].

Як і попередні міжнародні конференції, Паризька конференція освіти дорослих визначила на наступні 12 років стратегію розвитку освіти дорослих у світі, виходячи з того, що освіта дорослих це, водночас, продукт суспільства та впливова сила, що здатна змінити суспільство; перетворення у суспільстві та цілі розвитку суспільства спонукають до змін у системах освіти та, навпаки, цілі освіти призводять до соціальних, економічних, культурних та політичних реформ; слід усувати усі перепони, що обмежують доступ до освіти; ЮНЕСКО є координатором міжнародної співпраці на різних рівнях; існує необхідність забезпечення взаємозв'язку між неформальною та формальною освітою дорослих; розгляду неформальної освіти як еквіваленту формальної [4].

З точки зору постановки конкретних завдань і започаткування глибоких практичних реформ освіти дорослих в усьому світі особливе значення мають рішення і документи П'ятої Міжнародної конференції з освіти дорослих, яка відбулася у 1997 році в Гамбурзі. У Гамбурзької Декларації сформульовано кардинальний

висновок про перспективи розвитку освіти дорослих у світі, зокрема, підкреслюється, що «освіта дорослих це не тільки право; це - один з ключів, що відкриває двері у XXI століття. Ця освіта є результатом активної громадянської позиції та умовою для всебічної участі у житті суспільства. Це потужна концепція, яка сприяє екологічному стійкому розвитку, демократії, справедливості, рівноправності чоловіків та жінок, науковому, соціальному та економічному розвитку... Освіта дорослих може допомогти у процесі формування особистості та зробити життя осмисленим» [3].

Започаткований підхід до усвідомлення освіти дорослих дає можливість стверджувати, що Гамбурзька конференція заклала нові підходи, нове розуміння сутності освіти дорослих як системи неперервного навчання та перенавчання всього дорослого населення, яке зайнято на ринку праці і не тільки. Вона стала певною межею, від якої розпочався новий етап розвитку освіти дорослих. Кінцевою метою освіти дорослих було визнано створення суспільства, яке навчається. Відповідно до цього основними аспектами нової концепції освіти дорослих стали: грамотність дорослих, визнання права на освіту та право навчатися впродовж життя, права жінок на освіту, культура миру, різноманітність та рівність, трансформація формальної та неформальної освіти та соціальна економіка, доступ до інформації. Йдеться мова про нове бачення місії, ролі та функції освіти дорослих, що розглядається як ефективний чинник світового суспільного розвитку у XXI столітті.

Механізмом реалізації Гамбурзької декларації стала програма «Плани на майбутнє», що була конкретизована у трьох проектах: тиждень освіти дорослих під егідою ЮНЕСКО, одна година на день для навчання дорослих, декада грамотності дорослих для Африки.

Зазначимо, що діяльність ЮНЕСКО у галузі освіти здійснюється у тісній співпраці з багатьма міжнародними державними та неурядовими організаціями, національними комісіями країн - членів ЮНЕСКО. Однією з потужніших таких організацій є Рада Європи.

На відміну від ЮНЕСКО Рада Європи є європейською міждержавною організацією, діяльність якої спрямована на досягнення основних цілей в інтересах укріплення європейської єдності. Дослідження у галузі освіти дорослих посідає важливе місце у її роботі.

У 1962 році була створена Рада з Культурної Співпраці, Департамент освіти якої займається безпосередньо проблемами освіти дорослих. Ним координуються порівняльні дослідження у галузі освіти дорослих, наприклад, з проблем надання рівних освітніх можливостей дорослим та освітньої відпустки, що оплачується; освіти жінок та певних вікових груп; підготовки викладачів (анд'рагогів) для освіти дорослих тощо. Особлива увага приділяється концептуальним засадам освіти дорослих, її структурі та функціям.

У цьому контексті Рада Європи розробила стратегічні напрямки стосовно дослідження проблем освіти дорослих, яким відповідали певні проекти: «Організація, зміст та методи освіти дорослих» (1973-1977 рр.), «Розвиток освіти дорослих» (1977-1980 рр.), «Освіта дорослих та розвиток» (1982-1986 рр.), «Освіта дорослих та соціальні зміни» (1987-1992 рр.), «Освіта дорослих, демократія та розвиток» (1994-1996 рр.), «Освіта для демократичної громадськості» (1997-2001 рр.). У їх виконання були задіяні більшість європейських країн, сотні проектів отримали фінансову підтримку, що дало можливість одержати вагомі висновки у контексті їх екстраполяції на глобальні, регіональні та національні контексти [1].

Перший проект «Організація, зміст та методи освіти дорослих» (1973-1977 рр.) був спрямований на визначення впливу освіти дорослих на соціально-економічні, політичні, культурні аспекти розвитку як окремих країн, так і в глобальному контексті, дослідження освіти дорослих як складової неперервної освіти, втілення теоретичних напрацювань в організаційні структури та розробку функціональних методів навчання. Після двох років здійснення даного проекту у Норвегії був проведений у 1975 році симпозиум «Інтеграція освіти дорослих у межах структури перманентної освіти: тенденції самоуправління освітою», який акцентував увагу на соціокультурних потребах, розробив рекомендації щодо самоуправління в освіті дорослих та узагальнив перші результати проекту, який заклав засади наступного проекту «Розвиток освіти дорослих» (1977 -1980 рр.). Цей проект досліджував формування політики у галузі освіти дорослих у період соціально-економічної кризи, підкреслював взаємозв'язок та взаємозумовленість між шкільною освітою та освітою дорослих (формування потреб, інтересів тощо), акцентував увагу та взаємозв'язку соціально-економічної кризи та кризи в освіті, яка безпосередньо пов'язана з кризою в демократії, оскільки демократія та освіта відображають розвиток суспільства, де кожен громадянин повинен бути освіченим; обфунтовував важливість та необхідність як професійної інтеграції з урахуванням індивідуальних цілей та інтересів, так і інтеграції колективних цілей та розвитку загальної культури у суспільстві через розвиток освіти дорослих.

Проектна група під керівництвом Г.Жанне проводила роботу у трьох напрямках: оцінка соціокультурного контексту, ідентифікація домінуючих тенденцій, розробка майбутніх перспектив. У заключному звіті зазначалося, що принципи перманентної освіти повинні стати основою освітньої політики держав та систем освіти дорослих, людину необхідно розглядатися у її соціокультурному контексті, доцільно запроваджувати децентралізоване управління системою освіти дорослих.

Важливим є висновок про необхідність врахування національних, історичних та культурних особливостей певної країни при розбудові системи неперервної освіти та такої її важливої складової як освіта дорослих. Це актуалізувало увагу на розгляді освіти дорослих не тільки у глобальному контексті, а й на місцевому рівні (рівні громади). Саме дослідженню цієї проблеми був присвячений наступний проект «Освіта дорослих та розвиток громади» (1982-1986 рр.), який складався з 14 проектів стосовно розвитку громади у різних європейських країнах. Основними проблемами, які об'єднали дослідників стали: участь чоловіків та жінок у вирішенні широкого діапазону місцевих та регіональних проблем, які стосуються їх повсякденного життя; відповідь на безробіття та наслідки економічної реорганізації; зміни соціальних та культурних ролей чоловіків та жінок.

Проект «Освіта дорослих та розвиток громади» дозволив виявити значення освіти дорослих для розвитку громади, розкрив її соціальну функцію, яка опікується підготовкою соціальної людини, яка прагне задовольнити не тільки свої особисті освітні потреби, але і усвідомлює свою відповідальність за розвиток громади, частиною якої вона є. Водночас проект довів потребу у створенні міжнародної мережі співробітництва, яка через обмін досвідом та інформацією між державами та регіонами дозволить ефективно відповідати на виклики суспільства, яке стрімко змінюється.

Наступний проект був внеском у розв'язання нагальної потреби кінця 80-х років - подолання безробіття. Проект «Освіта дорослих та соціальні зміни» (1988-1993 рр.) під керівництвом Ж.Богара мав на меті дослідити освітню практику відносно тривалого безробіття та людей похилого віку, тобто тих груп дорослого населення, які найбільше підпадають під маргінізацію та входять до соціально виключених груп. У своєму звіті Г. Богард підкреслює, що освіта дорослих здатна адекватно задовольнити потреби у постійному прогресі, соціалізації та підвищенні кваліфікації людей, в умовах відповідної освітньої політики щодо системи освіти дорослих. Нерівний доступ до інформації та знань може стати «провідним фактором соціальної дискримінації, тому цей доступ можна інтерпретувати як такий, що передбачає владу» [2].

Завданням освіти дорослих стає соціалізація людини, яка означає активну її адаптацію, уміння сприймати та приймати правила соціального досвіду, виконання громадянського обов'язку та активної участі у житті громади.

Таким чином, динаміка соціалізуючої освіти дорослих базується на «магічному трикутнику» розвитку: особистий розвиток, соціальний та економічний розвиток, розвиток громадянськості.

У Декларації заключної конференції по проекту «Освіта дорослих та соціальні зміни - розвиток для всіх» зазначалося, що «на всіх рівнях необхідно визнати фундаментальну роль освіти дорослих для створення та реалізації демократичної громадянськості та укріплення демократичних цінностей».

«Концепція відкритої Європи, яка спрямована на прийняття та пізнання різних культур, на взаємне збагачення відрізняється від Європи -фортеці, яка «захищається» від іншого світу». Це зумовило появу загальної європейської концепції освіти дорослих, де освіта дорослих виконує не тільки доповнюючу та компенсуючу функції, а стає неперервним процесом, який триває впродовж життя. Такий висновок був зроблений Е.Желпі - керівником наступного проекту «Освіта дорослих, демократія та розвиток» (1994-1996 рр.) [5, с.27].

Результати проекту довели, що освіта дорослих має великі потенційні можливості у розвитку суспільства, виступаючи з'єднуючим ланцюгом між викликами сьогодення та розвитком демократичного, громадянського суспільства.

Наступний проект «Освіта для демократичної громадянськості» (1997-2000 рр.) був спрямований на розробку та реалізацію нової концепції громадянськості у демократичному суспільстві, створення умов для набуття дорослій людині знань та умінь, які потрібні громадянину суспільства та умінь передавати їх іншим. Проект стосувався як теоретичних, так і практичних досліджень у трьох напрямках: А - концепція / визначення; В - пілотний проект/елементи громадянства; С - навчання та система підтримки.

Проблема формування демократичного громадянського суспільства через освіту дорослих розкривалася і у наступних проектах «Пожиттєва освіта для справедливості та соціальної єдності» (2001-2003 рр.), «Громадянська освіта, культура та толерантність» (2002-2004 рр.), «До демократичній громадянськості Через неформальну освіту» (2000-2003 рр.). 2005 рік був об'явлено Радою Європи Роком Громадянськості та розроблена програма «Жити та вчитися демократії» (2006-2009 рр.).

Суттєве значення для розвитку освіти дорослих у європейських країнах мало започаткування програми «Grundtvig» у 2000 році у структурі Socrates, у якій освіта дорослих набувала такого ж статусу як шкільна та вища освіта, Програма сфокусувалася на забезпеченні освітніх можливостях людей похилого віку, освіти впродовж життя.

Ці ідеї були започатковані Європейським Саммітом (Лісабон, 2000 р.) [8], який став переломним моментом у визначенні політики та практики освіти дорослих у європейському контексті. Його висновки базувалися та попередніх дослідженнях та документах, таких як: «Біла книга» Європейського Союзу - «Розвиток, конкуренція та зайнятість» (1994 р.), «Біла книга» - «Учіння та навчання: вперед до суспільства, що навчається» (1995 р.), Європейський Рік освіти впродовж життя (1996 р.), «Вперед до Європи знань» (1997 р.).

Задля реалізації рішень ЮНЕСКО та Ради Європи стосовно розвитку освіти дорослих були створені міжнародні та регіональні організації освіти дорослих, проводилися зустрічі та конференції. Так, AERC - конференція стосовно досліджень освіти дорослих збирала дослідників, починаючи з 1950 році; Міжнародна Рада з освіти дорослих (ICAE) працює з 1973 року, Комітет з вивчення та досліджень у порівняльній освіті дорослих (CSRCAE)- з 1987 року. Європейське бюро освіти дорослих розпочало свою роботу у 1953 році, а сьогодні це потужна Європейська асоціація освіти дорослих (EAEA), яка координує роботу національних товариств та асоціацій освіти дорослих. Вона реалізує такі програмами, як: європейський тиждень освіти дорослих, проблеми «третього» віку, тренінги для волонтерів, «вчитися жити у полікультурному просторі», «скандинавські традиції в освіті дорослих», тренінги для жінок, які опинилися у ситуації маргіналізації та соціальних вибухів, проблеми неформальної освіти дорослих, підтримка європейського громадянства, міжнародні проекти у галузі освіти дорослих тощо.

Висновки... Таким чином, діяльність ЮНЕСКО та Рада Європи має визначальне значення у розвитку освіти дорослих у світовому співтоваристві; виконує не тільки координуючу місію у формуванні та здійсненні освітньої політики країн стосовно освіти дорослих, але й виступає інтегруючими інституціями, що об'єднують функціонування освіти дорослих на глобальному, регіональному та національному рівнях, забезпечуючи її відповідність глобальним викликам сучасності та дозволяючи знаходити адекватні відповіді на них. Під егідою цих організацій здійснюється поступове просування до створення та втілення загальної європейської концепції освіти дорослих, визначення стратегічних напрямів її розвитку, а саме: освіта дорослих та демократія, гарантування право на доступ до освіти у будь-якому віці, освіта жінок, освіта дорослих та зміни у світі праці, освіта дорослих та проблеми охорони навколишнього середовища, здоров'я; освіта дорослих та культура, ЗМІ, нові інформаційні технології; освіта для різних соціальних груп, економіка освіти дорослих, тощо. Зазначимо, що політика у галузі освіти дорослих здійснюється не тільки як освітня політика, а й як соціальна політика, що сприяє соціалізації дорослої людини, її активної участі у всіх сферах суспільного життя та як культурна політика, яка спрямована на розвиток та укріплення громадянськості у суспільстві.

Діяльність ЮНЕСКО та Ради Європи пропонує механізми розбудови системи освіти дорослих, як такої, що здатна мобільно та адекватно відповідати на виклики сучасності в епоху глобалізації, надавати дорослій людині можливості для професійної та соціальної самореалізації, робить кожного активним учасником у формуванні демократичного громадянського суспільства, посилюючи соціальну єдність, взаєморозуміння та солідарність.

Проведене дослідження не вичерпує зазначену проблему. Особливо перспективним може бути подальше вивчення та аналіз діяльності регіональних та національних організацій освіти дорослих у контексті створення єдиного європейського освітнього простору.

Література

1. Council of Europe. 40 years of cultural cooperation 1954-1994. - Strasbourg: Council of Europe, 1997. - 286p.
2. Bogard, G. For a socializing type of adult education. - Strasbourg: Council for Cultural Cooperation, 1992 - 49p.
3. Fifth World Conference on Adult Education. The Hamburg Declaration on Adult Learning 14 - 18 July 1997. - Hamburg: UNESCO, 1997.-17p.
4. Fourth World Conference on Adult Education. Final report. Paris, 19-29 March 1985. - Paris: UNESCO, 1985. - 27p.
5. Gelpi E. Towards a democratic citizenship (1994-1995). - Strasbourg: Council of Europe, 1996. - 69p.
6. Kidd J.R. Tale of Three cities: Elsinore - Montréal - Tokio. The influence of Three UNESCO World Conference upon the Development of Adult Education. - N.Y.: Syracuse Univ., 1974.36p.
7. Second World Conference on Adult Education. Montreal, Canada 21-31 August 1960. - Montreal: UNESCO, 1960. - 48p.
8. The Lisbon Special European Council (March 2000): Towards a Europe of Innovation and Knowledge <http://europa.eu/scadplus/leg/en/cha/c11102.htm>
9. Third World Conference on Adult Education. Final Report. Tokyo, 25 July - 7 August 1972.- Tokyo: UNESCO, 1972.-101p.

Анотація

У статті аналізується діяльність ЮНЕСКО та Ради Європи у галузі освіти дорослих, обґрунтовується значення Міжнародних конференцій з освіти дорослих та міжнародних проектів у визначенні стратегічних напрямів розвитку освіти дорослих, створенні загальної європейської концепції освіти дорослих.

Аннотация

В статье анализируется деятельность ЮНЕСКО и Совета Европы в сфере образования взрослых; обосновывается роль Международных конференций по образованию взрослых и международных проектов в определении стратегических направлений развития образования взрослых, создании общей европейской концепции образования взрослых.

Подано до редакції 13.10.2008 р.-